

15 Augustus 2021

Buurtinitiatief Veerkrachthuis en de vorming van een sterk BoTu

Een Participatief Actie-Onderzoek (PAR) naar de inzet van interventies ter versterking van het
gemeenschapsgevoel in Bospolder-Tussendijken

Naam: Yvette Watamaleo

Studentnummer: 334141

Vak: 4.4 Master's Thesis

Begeleider: Thomas Swerts

Aantal woorden: 9994

ERASMUS SCHOOL OF SOCIAL AND BEHAVIOURAL SCIENCES (ESSB)

Buurtinitiatief Veerkrachthuis en de vorming van een sterk BoTu

Een Participatief Actie-Onderzoek (PAR) naar de inzet van interventies ter versterking van het gemeenschapsgevoel in Bospolder-Tussendijken

Watamaleo Y.
Erasmus Universiteit Rotterdam

Abstract

Dit artikel focust zich op hoe interventies van team 'Krachtige Gezinnen: Veerkrachthuis', onderdeel van het co-creatie project SIBD van gemeente Rotterdam, het gemeenschapsgevoel van gezinnen in Bospolder-Tussendijken (BoTu) beïnvloed. Hierbij wordt ingezet op eigen talenten en vergroting van het sociaal kapitaal, zelfredzaamheid en het welzijn. Doormiddel van de Sense of community theory (McMillan en Chavis, 1986) en literatuur betreft sociaal kapitaal, burgerparticipatie en community building, zijn de ervaringen over de leefbaarheid in BoTu, het gemeenschapsgevoel, talenten en de community building interventie Lunch-talks onderzocht. Gebruik is gemaakt van Participatief Actie-Onderzoek (PAR) en 9 semigestructureerde interviews met buurtbewoners en participant observation. Uit de resultaten bleek dat het dagelijks leven in BoTu als positief wordt ervaren. Hierbij voelt de helft zich onderdeel van een gemeenschap en wordt de voorkeur gegeven aan informele hulp vanuit de gemeenschap. De interventie werd ook als een leuke positieve ervaring gezien waarbij nieuwe contacten werden gelegd. Hierbij was er sprake van de vorming van bonding social capital en een territoriaal gemeenschapsgevoel. Het gemeenschapsgevoel van de deelnemers kan worden gewaarborgd door de vier factoren; verbinding, invloed, beloningssysteem en gedeelde emotionele connecties van de Sense of community theory te implementeren tijdens de verdere ontwikkeling van het project en de interventies.

Trefwoorden: citizen participation, community building, co-creation, sense of community, social capital

Inleiding

Rotterdam is een stad die voortdurend in ontwikkeling is. Zo wordt er al enkele jaren door de gemeente geïnvesteerd in wijkvernieuwing. Het creëren van vitale, leefbare maar vooral kansrijke wijken staat hoog op de agenda (Uyterlinde & Engbersen, 2018). Hoewel het de laatste jaren goed gaat met de stad zet deze groei zich niet in alle Rotterdamse wijken even sterk door. De wijk Bospolder-Tussendijken is hiervan een voorbeeld, een wijk die als kwetsbaar kan worden omschreven. Binnen het sociaal domein loopt de wijk achter als het gaat om onder andere scholing, gezondheid, schulden en werkloosheid (Veerkrachtig Botu2028, 2019). Maar het kan ook omschreven worden als een diverse wijk waarbinnen er meer sprake is van sociale binding en betrokkenheid in vergelijking met andere Rotterdamse wijken. Dit feit biedt daarom ook veel kansen voor groei en verbetering door middel van beleid. Een beleidsproject dat inzet op deze verbetering door middel van veerkrachtigheid in de wijk is Veerkrachtig BoTu. Binnen 10 jaar wordt geprobeerd van Bospolder-Tussendijken de eerste veerkrachtige wijk van Rotterdam te maken door onder andere samenwerkingsprojecten met de buurtbewoners zelf.

Social Impact by Design (SIBD) is zo'n co-creatie initiatief onder BoTu2028, door nieuwe samenwerkingsvormen tussen markt, maatschappij en overheid wordt op sociaal gebied in de buurt geïnvesteerd. Hierbij speelt de jeugd een belangrijke rol. Bospolder-Tussendijken is een buurt met een jonge bevolkingssamenstelling maar door de achterstandspositie van de wijk worden ze beperkt in hun kansen en ontwikkeling. Ook de ouders hebben problemen als het gaat om opvoeding, hulp en ondersteuning (Veerkrachtig Botu2028, 2019). Hierbij spelen sociale netwerken een grote rol.

Bij de opvoeding en ouderschapstaken wordt het meest gebruik gemaakt van informele sociale netwerken zoals familie, vrienden, kennissen etc. Gevolgd door 'vanzelfsprekende formele netwerken' zoals de school, opvang en het consultatiebureau. Hiernaast bestaan er ook 'niet-vanzelfsprekende formele netwerken' zoals professionals die specialistische hulp aanbieden bij vragen of zorgen over de opvoedingen en opgroei (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021). Maar uit onderzoek door het Sociaal en Cultureel Planbureau (2021) blijkt ook dat vooral ouders in een kwetsbare positie, denkend aan alleenstaande ouders en ouders met een laag inkomen, oververtegenwoordigd in Bospolder-Tussendijken, minder vaak kunnen terugvallen op deze steunnetwerken. Hierbij speelt de beschikbare toegang tot een sociaal netwerk en de drempel om hulp te vragen een grote rol. De bewoners met een sociaaleconomische achterstand ervaren hierdoor meer sociale isolatie door gebrek aan informele en formele netwerken. Dit doet vervolgens ook af aan het gemeenschapsgevoel en de wijkbetrokkenheid (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021). Het is belangrijk om ook deze mensen toegang te geven tot meer hulp.

Team Krachtige gezinnen: Veerkrachthuis

Team Krachtige gezinnen: Veerkrachthuis¹ is een buurtinitiatief dat zich inzet voor deze groep met een kwetsbare positie. Dit willen ze doen door de veerkrachtige middelen van ouders en kinderen in de wijk te versterken. Het project heeft als doel om ouders te bereiken die het moeilijk hebben met de opvoeding van kinderen of die ze geïsoleerd voelen door de omstandigheden. Het team heeft daarom als visie; sterke families waarbinnen ouders en kinderen hun eigen talenten en sterke punten kunnen ontdekken en ontwikkelen door vergroting van hun sociaal kapitaal, zelfredzaamheid en het welzijn, zodat zij op hun eigen manier actief kunnen bijdragen aan de gemeenschap. Dit moet worden gerealiseerd door hulp in de vorm van community building/art activiteiten, workshops gericht op communicatie en mentoring sessies.

Omdat gemeenschappelijke-en sociale binding een grote rol speelt in het onderzoek is gekozen voor Participatief Actie-Onderzoek (PAR) waarbij op een interactieve manier samen met de gemeenschap naar antwoorden voor knelpunten wordt gezocht. Het gaat om evidence-based learning met sociale actie als gevolg (Chevalier & Buckles, 2019). Naar aanleiding van de gestelde prioriteiten en doelstellingen kan daarom worden afgevraagd:

Hoe beïnvloed ‘Team Krachtige Gezinnen: Veerkrachthuis’ het gemeenschapsgevoel van gezinnen in Bospolder-Tussendijken?

Deelvragen:

1. *Hoe ervaren gezinnen met een maatschappelijke kwetsbare positie hun deelname aan de community building interventies in het kader van Krachtige Gezinnen?*
2. *Welke vormen van gemeenschapsgevoel ontstaan er onder participerende deelnemers door de community building interventies van Team KG: Veerkrachthuis?*
3. *Hoe kan het gemeenschapsgevoel van deelnemende gezinnen aan het project gewaarborgd en verhoogd worden?*

Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

De achterstandspositie waarin de wijk en met name de jeugd in Bospolder-Tussendijken zich bevindt maakt het noodzakelijk de bewoners meer perspectief te geven voor de toekomst. Dit kan alleen wanneer er meer wordt geïnvesteerd in de kansen en potentie van de buurtbewoners. Iets waar team Veerkrachthuis zich voor inzet. De inzet door middel van co-creatie en burgerparticipatie is hier een goed middel voor omdat de gezinnen met een achterstandspositie vaak moeilijker te bereiken

¹ In het vervolg van deze scriptie zal in plaats van ‘Team Krachtige gezinnen: Veerkrachthuis’ verwezen worden naar ‘team Veerkrachthuis’, zie conclusie voor uitleg naamswijziging.

zijn (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021). Door een initiatief als 'Krachtige Gezinnen: Veerkrachthuis', waarvan de leden al actief en bekend zijn in de buurt, wordt dit makkelijker. De drempel naar hulp wordt verlaagd. De bestaande sociale binding in de wijk zal hierbij in het voordeel van team het werken. Bovendien kan door de bestaande kennis over de buurt meer worden ingespeeld op de wensen en behoeften van de bewoners van Bospolder-Tussendijken.

Ook binnen de academische literatuur en beleidsmatig is er al jaren een discussie gaande of burgerparticipatie de manier is om de wijkbetrokkenheid van burgers in achterstandswijken te vergroten en met name welke rol sociale ongelijkheid hierin speelt (Snel, Hoogmoed & Odé, 2015; Uitermark, 2014). Met dit onderzoek kan een bijdrage worden geleverd aan deze discussie door empirisch te onderzoeken of de buurtinterventies de het gemeenschapsgevoel verhogen. Dit onderzoek kan daarom worden gezien als een theoretische elaboratie. Bovendien ziet de gemeente Rotterdam de moeilijkheden binnen Bospolder-Tussendijken door de jaren heen toenemen. Participatief Actie-Onderzoek is een nieuwe aanpak waarmee wordt geëxperimenteerd. Het innovatief karakter van het project om Rotterdam de eerste veerkrachtige wijk te maken in 2028, maakt het project aantrekkelijk voor verder wetenschappelijk onderzoek. Dit onderzoek focust zich hierbij op de beleving en de bereidheid van de bewoners. Bij voldoende effectiviteit kan het ook als voorbeeld dienen voor beleid dat breder in andere stadsdelen in Rotterdam kan worden ingezet.

Theoretisch kader

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is een onderbouwing van bestaande literatuur rondom burgerparticipatie en gemeenschapsgevoel van belang. Daarom zal ten eerst worden ingegaan op support in wijken met sociale problemen. Gevolgd door de visies op het effect van burgerparticipatie door co-creatie. Ook zal eerder onderzoek over community building projecten worden besproken. Vervolgens zullen de belangrijkste concepten gemeenschapsgevoel en wijkbetrokkenheid worden gedefinieerd en verschillende vormen van gemeenschapsgevoel worden belicht. Op basis van de literatuur kunnen er vervolgens verwachtingen worden gemaakt over de interventies van team Veerkrachthuis.

Sociale steun door sociaal kapitaal

Zoals eerder besproken is het soort wijk waarin je opgroeit bepalend voor de kansen en ontwikkeling van mensen uit deze wijk (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021). Dit komt mede door de toegang tot supportnetwerken en hulpmiddelen in de vorm van sociale steun. Deze toegang blijkt beperkter voor bewoners van een wijk met een sociaaleconomische achterstandspositie door enerzijds een kleiner sociaal netwerk en anderzijds de hogere drempel voor de vraag naar hulp of omdat de weg

naar formele netwerken moeilijker is te vinden voor de doelgroep (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021). Voor dit onderzoek zal deze vorm van sociale steun worden gedefinieerd als sociaal kapitaal. Binnen de bestaande literatuur bestaan er uiteenlopende definities van dit concept (Tlili & Obsiye, 2014; Sampson & Graif, 2009). Een van de meest bekende sociologische definitie is van Coleman (1988) die het omschrijft als een structuur van sociale banden tussen mensen en sociale posities. Hij ziet het als een bepaalde structuur die leidt tot sociale actie. Binnen de familiare relaties gaat het dan om middelen zoals vaardigheden en netwerken die bijdragen aan de opvoeding van kinderen.

Bourdieu (1968) hiertegenover ziet sociale netwerken als hulpbronnen die gelinkt zijn aan het bezit van al bestaande institutionele relaties. Dus de toegang tot bepaalde hulpmiddelen (het kapitaal) is afhankelijk van de kwaliteit en de grote van het netwerk van een persoon. Een gezin in een wijk met een achterstandspositie heeft in deze context dus minder toegang tot formele netwerken omdat de netwerken vaker beperkt zijn tot de informele sfeer en er minder connecties zijn tot bestaande formele netwerken of netwerken met professionele hulpmiddelen. Hij benadrukt hiermee dat sociale klassen bepalend zijn voor toegang tot kapitaal en dat dit mechanisme sociale ongelijkheid in stand houdt. Putnam (1993) voegt naast het onderhouden van sociale banden ook de elementen sociale organisatie, normen en wederzijds vertrouwen toe aan het concept sociaal kapitaal. Hij focust zich hierbij op de elementen *bonding social capital*, waarbij gezamenlijke waarden, interesses en gevoelens binnen een gemeenschap leiden tot het bereiken van doelen en connecties, en *bridging social capital* waarbij connecties worden gemaakt met mensen buiten de gemeenschap met andere sociaaleconomische karakteristieken. Het verschil zit hem dus in de soort sociale connecties die worden gemaakt. Dus wanneer een buurt zich organiseert, is dit voordelig voor alle betrokken actoren. Wanneer deze verschillende invalshoeken worden toegepast op het onderzoek in het licht van burgerparticipatie is de definitie van Putnam het meest van toepassing en zal deze worden gebruikt. Zo kan sociale organisatie door middel van *bonding social capital* tussen buurtbewoners leiden tot meer gevoelens van gemeenschap.

Maar om meer toegang te krijgen tot formele netwerken voor hulp bij de opvoeding en talentenontwikkeling is er ook een mate van *bridging social capital* nodig. Zo blijkt uit onderzoek van Edin en Lein (1997) dat moeders in achterstandswijken die meer bouwen op de *bonding social capital* voor economische hulpmiddelen het moeilijker hadden om rond te komen dan moeders die wel konden terugvallen op *bridging social capital*. Omdat zij geen vormen van *bridging kapitaal* bezaten, konden ze minder goed organisaties bereiken, buiten familie en vrienden, die hulp konden verlenen. De sociaaleconomische positie en het soort buurt was hierbij een bepalende factor tot toegang tot hulpmiddelen. Maar ook support van andere leden van de gemeenschap zoals jongerenwerkers, leraren en buurtorganisaties blijken een positieve invloed te hebben op het ouder-kind relatie omdat kinderen hierdoor enerzijds worden blootgesteld aan positieve invloeden en rolmodellen en hun

leefwereld wordt vergroot, anderzijds ontmoeten ouders met dezelfde problemen en behoeftes elkaar en worden problemen bespreekbaar gemaakt (Wandersman & Nation, 1998; Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). Door samenwerking in Bospolder-Tussendijken kan meer toegang worden verleend tot hulpmiddelen en ontstaat er meer veerkracht in de buurt.

Visies effecten burgerparticipatie

De vergroting van de veerkracht is het hoofddoel van BoTu2028. Volgens de auteur Chaskin (2008) gaat dit om in hoeverre een gemeenschap kan inspelen op veranderingen en deze kan anticiperen. Hierbij ziet hij een gemeenschap als een eenheid waarbij iemand zich thuis voelt, een gevoel van belonging heeft en waarbij er een bepaalde identiteit is. De interventies van team Veerkrachthuis zijn hierin een stap en zijn gebaseerd op burgerparticipatie. Hoewel burgerparticipatie groot wordt ingezet binnen het Rotterdams beleid is het echter niet vanzelfsprekend dat het beleid van SIBD effectief is. Zo wordt binnen de Nederlandse literatuur gesproken over een 'nieuwe ongelijkheid' tussen stadsbuurten (Snel, Hoogmoed & Odé, 2015; Uitermark, 2012; Uitermark, 2014). Hierbij zou het soort buurt van invloed zijn op de mate van participatie van de bewoners. Factoren die hierin meewegen is het onderwijsniveau van de buurtbewoners en de sociale achtergrond. Buurtbewoners met een hoger opleidingsniveau en een niet-migratieachtergrond lijken meer actief en betrokken bij burgerinitiatieven dan bewoners met een laag onderwijsniveau en een migratieachtergrond (Snel, Hoogmoed & Odé, 2015). Dit wordt ook onderbouwd door onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (2014) waaruit blijkt dat vooral individuen van middelbare leeftijd, met een hoger inkomen, hogeropgeleiden en met een niet-migratieachtergrond het meest participeren aan burgerinitiatieven (van Houwelingen, Boele & Dekker, 2014). Dit ligt volgens Uitermark (2012) aan de bestaande kennis en vaardigheden die noodzakelijk zijn bij de uitvoering van een burgerinitiatief. Hogeropgeleiden hebben hierbij een voordeel omdat ze meer beschikken over (formele) sociale en financiële netwerken en meer bekend zijn met bureaucratische partijen. Dit kan zelfs ervoor zorgen dat burgerinitiatieven overheersen in bestaande 'krachtige' wijken en gemist worden in kwetsbare wijken, waarbinnen dit juist nodig is (Engbersen & Engbersen, 2014).

Toch kan dit worden weersproken door onderzoek naar bestaande burgerinitiatieven binnen Rotterdamse wijken. Zo blijkt uit onderzoek van Snel, Hoogmoed en Odé (2015) dat de burgerparticipatie in de Rotterdamse wijken Schiemond en Lloydkwartier, enerzijds een wijk met een sociaaleconomische achterstand en anderzijds een ontwikkelde krachtige wijk, niet verschillen. Schiemondse bewoners zetten zich juist vaker in als het gaat om de veiligheid. Dit wordt verklaard door een bestaand gemeenschapsgevoel in de wijk. Ook zouden de inwoners meer betrokken zijn bij informele burgerinitiatieven en zich genoodzaakt voelen actie te ondernemen als het gaat om veiligheid. Dit wordt ook onderbouwd door onderzoek uitgevoerd door Van der Zwaard en Specht

(2013) waaruit bleek dat als het gaat om vrijwilligerswerk, mensen met een hoog inkomen en tweeverdieners juist minder actief zijn in de buurt dan mensen met een lager inkomen uit een minder kansrijke buurt. Bovendien kan het narratief dat hogeropgeleiden met een niet-migratie achtergrond meer actief zijn in de buurt worden tegengesproken als er onderscheid wordt gemaakt in het soort participatie. Zo blijkt uit onderzoek onder 24 Amsterdamse buurten dat vrouwen, niet-migranten en mensen met een lager opleidingsniveau en inkomen meer actief zijn als het gaat om bewonersinitiatieven (Tonkens & Verhoeven 2011). Ook onderrapportage speelt bij deze groepen een rol. Zo wordt er vaker aan informele en korte vrijwillige participatie gedaan, door bijvoorbeeld jongeren of vanuit een religieus perspectief bij mensen met een migrantenachtergrond (Van der Zwaard & Specht, 2013).

Tevens is de effectiviteit van co-creatie projecten niet eenduidig te meten. Zo blijkt uit onderzoek van Voorberg, Bekkers en Tummers (2015) naar de bestaande nationale en internationale literatuur rondom co-creatie met burgers, dat onderzoekers zich vaker richtten op factoren die van invloed zijn op co-creatie zoals sociaaleconomische kenmerken als onderwijsniveau en karakteristieken van burgers, dan de daadwerkelijke effectiviteit van een project. Ook speelt de houding van bestuurders tegenover de samenwerking met burgers een grote rol. Deze is vaak niet uitnodigend door het verlies van controle en de risico's die burgerparticipatie projecten met zich meenemen. Goede support vanuit beleidsmakers is daarom ook noodzakelijk om burgerinitiatieven te laten slagen.

Community building

Voor dit onderzoek wordt gericht op community building. Community building wordt gedefinieerd als activiteiten en beleid dat positieve connecties tussen individuen, groepen, organisaties en buurt bevordert (Weil, 1996). Community arts zijn hierbij creatieve activiteiten gedaan door leden van een gemeenschap. Door middel van artistieke uitingen zoals toneel, dialoog en visuele projecten wordt geprobeerd mensen met verschillende achtergronden bij elkaar te brengen en worden sociale connecties gestimuleerd. Community building projecten kunnen gezien worden als ontmoetingsplaatsen voor buurtbewoners om elkaar beter te leren kennen. De participatie in activiteiten zorgt ervoor dat leden hun ervaringen kunnen delen en bespreken. Dit draagt bij aan de cohesie en een meer inclusieve betrouwbare gemeenschap (Beauregard, Caron & Caldaïrou-Bessette, 2020). Zo blijkt uit onderzoek van Lee, Currie, Saied en Wright (2019) gebaseerd op kwalitatief arts-based Participatory Research, dat kunstprojecten gevolgd door focusgroepen en key informant interviews, zorgden voor een verhoogde buurtparticipatie en het gemeenschapsgevoel in de buurt deed toenemen. Community building activiteiten kunnen daarom gezien worden als een effectief instrument voor een groter gemeenschapsgevoel in de wijk. Bewoners die normaal

gesproken langs elkaar leven en niet in contact met elkaar zouden komen, ontmoeten elkaar en bouwen bij herhaaldelijke ontmoetingen en contactmomenten een band op met elkaar. Bovendien wordt het sociaal kapitaal en talent in de wijk meer zichtbaar.

Toepassing relevante concepten

In dit onderzoek worden ook de concepten gemeenschapsgevoel en wijkbetrokkenheid onderzocht. Dit zijn echter niet eenduidige concepten. Het gemeenschapsgevoel kan worden gedefinieerd als een *sense of belonging*. Dit wordt gezien als de kwaliteit en kwantiteit van de sociale binding, het kan gaan om familie, peers, school en gemeenschap. Het is een gevoel ergens bij te horen. Sarason (1974, zoals beschreven in McMillan en Chavis, 1986) ziet het hiertegenover als de perceptie van overeenkomsten met anderen en een afhankelijk naar anderen toe, waarbij iemand doet wat van deze persoon verwacht wordt. Een ander perspectief afkomstig van McMillan en Chavis (1986) is de *sense of community theory* die vier factoren onderscheidt die zorgen voor een gemeenschapsgevoel. Namelijk het gevoel dat leden ergens bij thuis horen en verbondenheid voelen (*membership*). Dit kan alleen als deze leden zich inzetten voor elkaar en zich veilig voelen. Het gevoel dat leden er toe doen voor elkaar en de groep en een verschil kan maken (*influence*). Verder moeten zij het gevoel hebben dat ze worden beloond voor hun participatie (*integration and fulfillment of needs*). Ook gaat het om een gedeeld perspectief door een gedeelde geschiedenis, plekken, tijd en ervaringen waarbij aan alle behoeftes van de leden wordt voldaan (*shared emotional connection*). Voor dit onderzoek wordt de wijkbetrokkenheid gebaseerd op het concept van de Sense of community theory door McMillan en Chavis. Gusfield (1975, zoals beschreven in McMillan en Chavis, 1986) maakt ook onderscheid tussen de dimensies *territorial* en *functional* waarbij de territoriale dimensie het gevoel is om bij een bepaalde fysieke locatie te horen. Dus dit is buurt specifiek. De functionele dimensie hiertegen richt zich meer op het soort relatie en de kwaliteit van de relaties tussen personen.

Wanneer we spreken over wijkbetrokkenheid kan dit gedefinieerd worden als *neighborhood involvement*, een proces waarbij er sprake is van samenwerking met een groep die verbonden is door geografische nabijheid en een gezamenlijke interesse over situaties (García et al., 2021). Er is sprake van participatie in lokale gemeenschapsorganisaties. Volgens Putnam (2000) leidt dit tot meer sociaal kapitaal en sociale cohesie tussen burens wat uiteindelijk zorgt voor positieve hulpmiddelen voor de buurt. Omdat de wijkbetrokkenheid overeenkomt met de omschrijving van de territoriale dimensie van gemeenschapsgevoel, wordt voor dit onderzoek de wijkbetrokkenheid gedefinieerd als de territoriale invulling van het gemeenschapsgevoel.

Verwacht wordt dat de interventies van team Veerkrachthuis zullen bijdragen aan het gemeenschapsgevoel van de bewoners. De sociaaleconomische positie van de bewoners van de wijk hebben hierbij wel een beperkend effect. Maar omdat de interventies gebaseerd zijn op bestaande

banden die alleen mogelijk worden versterkt, wordt verwacht dat deze in voldoende mate effectief zijn en ook een impact zullen hebben op de veerkracht in de buurt. Door de community building projecten wordt verder verwacht dat er meer sprake is bonding social capital dan bridging social capital. Ook wordt door de bestaande binding in de buurt verwacht dat er meer sprake is van een territoriale vorm van gemeenschapsgevoel.

Methodologie

Om de onderzoeksvraag hoe beïnvloed 'Team Krachtige Gezinnen: Veerkrachthuis' het gemeenschapsgevoel van gezinnen in Bospolder-Tussendijken? te beantwoorden is gebruik gemaakt van de onderzoeksmethode Participatief Actie-Onderzoek (PAR). Binnen deze methode is het de bedoeling dat een groep individuen samen naar een oplossing zoekt voor een bestaand probleem. De nadruk ligt op gezamenlijke participatie waarbij tevens een concrete actie wordt gedaan als oplossing voor het probleem (Savin-Baden & Wimpenny, 2007). Deze onderzoeksmethode leent zich goed voor het onderzoek omdat de interventies van Veerkrachthuis het toelaten om op een interactieve manier de doelen van meer gemeenschapsgevoel en talentontwikkeling, te realiseren. Bovendien is SIBD een co-creatie initiatief gebaseerd op burgerparticipatie, wat overeen komt met de doelen van samenwerking met een gemeenschap bij Participatief Actie-onderzoek.

De effecten van community building sloten het beste aan bij de het centrale onderwerp van gemeenschapsgevoel van dit onderzoek, daarom is besloten dit soort interventies te onderzoeken. Omdat het om een PAR gaat en het project van het team al PAR eigenschappen heeft, is besloten om als specifieke actie een voortraject te doen van interviews met (mogelijke) deelnemers van de pilotinterventies en buurtgenoten. Met als doel dat de data kan worden gebruikt voor de ontwikkeling en implementatie van het daadwerkelijk project in het najaar van 2021.

Interventies team najaar

Na de pilot is het doel om met 12 gezinnen te werken waarbij gericht wordt op versterking van buurtconnecties, familierelaties en de veerkracht in de wijk. Dit wordt gedaan in de vorm van drie trajecten; 1. Community building en community arts, 2. Workshops gericht op sociale-emotionele vaardigheden en communicatie en 3. Mentoren sessies om individuele en collectieve ontwikkelingen van de deelnemers zichtbaar te maken. Stapsgewijs wordt gegroeid naar een actieve rol van de deelnemers in de wijk.

Voor de selectie van toekomstige deelnemers wordt gebruik gemaakt van een *combination/mixed* samplingstrategie, door de *criterion* sampling en de *homogeneous* sampling te combineren. Dit houdt in dat de deelnemers moeten voldoen aan bepaalde criteria en er is

geprobeerd de variatie te reduceren (Creswell & Poth, 2017). De deelnemers moeten woonachtig in BoTu zijn, gericht wordt op ouders en gezinnen met diverse achtergronden en zij moeten minstens 4 uur per week deelnemen aan het traject. De werving voor de pilot is gedaan aan de hand van bestaande buurtnetwerken, flyeren, mensen aanspreken op straat, promotie via projectpartners en mond-tot-mondreclame tijdens andere wijkactiviteiten.

Community building interventies pilot

Door middel van de community building en art projecten wil Veerkrachthuis de gezinnen uit de buurt verbinden.

Het team heeft als pilot gekozen om een Zomerprogramma op te zetten genaamd 'BOTU – Oudersterras', bestaande uit activiteiten gericht op de drie besproken trajecten. Dit programma duurde 10 weken van mei 2021 tot eind juli 2021. In totaal zijn er 20 sessies gedaan waarvan 6 sessies van een workshop gericht op communicatie en verbinding, 4 sessies van community art projecten genaamd 'Brood en Spelen' waarbij persoonlijke en culturele verhalen van bewoners werden gedeeld tijdens een kookactiviteit. Verder waren er 4 sessies van community building door gezamenlijk met buurtbewoners een spel uit te vinden. Ook waren er 6 sessies van wandelingen in de buurt om sociale connecties op te bouwen met buurtbewoners (zie figuur 1).

De dataverzameling is gedaan tijdens de Lunch-talks, hier zijn twee officiële observaties gedaan. Door tijdsgebrek in de dataverzamelingsperiode is gekozen voor deze interventie van community building. Lunch-talks is een interventie gericht op community building waarbij een gezamenlijke lunch onder buurtbewoners werd georganiseerd en daarnaast ook een workshop door een professional werd gegeven, gericht op uitbreiding van kennis rondom onderlinge communicatie en meer in je eigen kracht staan als individu.

Onderzoeksontwerp

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag en deelvragen is gebruik gemaakt van een kwalitatief onderzoeksdesign in de vorm van *mixed-methods*. Hierbij zijn de onderzoeksmethoden interviewen en *participant observation* ingezet. Als onderzoeker heb ik niet alleen de deelnemers geobserveerd maar heb ik ook actief deelgenomen aan de interventie door een rol in te nemen als

Figuur 1 Interventie pilot Zomerprogramma Veerkrachthuis (2021)

ondersteunend teamlid waarbij ik hielp tijdens de voorbereiding, opbouw en afbouw van de activiteit en ook zelf meedeed aan de workshop (Creswell & Poth, 2017). Ook heb ik geholpen met de werving van kandidaten door bewoners in de buurt aan te spreken en te informeren over het project.

De interviews zijn afgenomen op een semigestructureerd manier op basis van topics (zie annex 2). Er zijn 9 interviews afgenomen onder de volwassen deelnemers. Hierbij gaat het om 3 korte straatinterviews en 6 langere uitgebreidere interviews. Gekozen is voor deze onderzoeksmethode omdat ervaringen over 'erbij horen' en wijkbetrokkenheid erg subjectief zijn. Het gaat in dit onderzoek om subjectieve ideeën en persoonlijke ervaringen van de bewoners van de wijk. Het is dan ook een goede methode om context en betekenis te geven aan deze ideeën. Het gaf tevens mij als onderzoeker een bepaalde controle in de situatie en meer kans om extra uitleg te geven tijdens de interviews (Creswell & Poth, 2017). Om meer data te verkrijgen is gekozen om ook observaties te houden tijdens de projecten, dit is gedaan bij twee sessies van de interventie 'Lunch-talks'. Door middel van veldnotities en camera is de dag vast gelegd waarna de data op een later moment is geanalyseerd.

Voor de interviews ben ik door het team in contact gebracht met mogelijke participanten en heb ik ook tijdens de interventie mensen aangesproken of zij wilden meewerken aan het onderzoek. Over het algemeen stonden buurtbewoners hier wel voor open. Door de Covid beperkingen was het lastig om de interviews af te nemen ergens binnen, op een rustige plek. De interviews zijn daarom afgenomen in een park in de buurt van de plek waar de Lunch-talks plaats vond en via Zoom door middel van videobellen. Het was door de omgeving en weersomstandigheden daarom ook moeilijker om lange interviews van rond een uur te houden. Dit was ook afhankelijk van de persoon. Voor de mini-straatinterviews zijn bewoners aangesproken of zij open stonden voor een kort interview, dit bleek toch wel lastiger omdat zij wat huiveriger en terughoudender werden bij het woord 'onderzoek' en omdat het werd opgenomen. Hierbij was taal ook een barrière. Uiteindelijk heb ik hierdoor, op verzoek van het team, 3 korte straatinterviews gehouden tijdens een flyersessie.

Operationalisering

Voor de diepte-interviews is een topiclijst gebruikt. Deze was gebaseerd op de concepten uit het theoretisch kader en de bestaande *Sense of Community Index* (Chavis, Lee & Acosta, 2008). Er werd gevraagd naar achtergrondkenmerken en de topics waren gemeenschapsgevoel, sociaal kapitaal, opvoeding, community building, inzet eigen talenten/kracht/creativiteit en initiatief eigen ideeën, Hierbij is rekening gehouden met de wens van het team om ook te onderzoeken hoe de participanten dachten over buurtinitiatieven, hun eigen sociaal kapitaal en talenten die zij de buurt te bieden hebben.

Voor de analyse is een inductieve methode gebruikt, de analyse is gedaan met behulp van het programma ATLAS.ti door middel van open codering (categorisering), axiaal coderen (sortering hoofdcodes en subcodes) en selectieve codering (Boeije, 2014). Door het aantal interviews is het belangrijk te erkennen dat de resultaten van de sample niet generaliseerbaar zijn naar de populatie, wat de betrouwbaarheid doet afnemen (Bryman, 2015).

De resultaten van dit onderzoek zullen ook met team Veerkrachthuis worden besproken. In de vorm van een meeting waarbij de scriptie wordt besproken. Ook is er aandacht voor de resultaten van de interviews die als actie aspect zijn gedaan in dit PAR.

Ethics

Binnen het onderzoek zouden er ethische dilemma's kunnen voorvallen. Zo kon het voorkomen dat respondenten niet wilden worden opgenomen tijdens de interviews of zich zorgen maakten over de waarborging van anonimiteit en privacy. Dit is zoveel mogelijk beperkt door van te voren goed uit te leggen wat het onderzoeksdoel is en mijn rol als onderzoeker hierin. Indien nodig werd de tijd genomen voor een uitgebreidere uitleg. Ook werd via het informed consent de rechten van de respondent uitgelegd. Omdat het mogelijk om een doelgroep ging met een wat minder goed taalkennisniveau, is waarbij nodig de bevraging aangepast zodat het begrijpelijk werd. In de praktijk is dit echter niet veel voorgekomen. Benadrukt werd dat vooraf goedkeuring nodig was en dat de respondent op elk moment kon besluiten te stoppen met deelname. Omdat het om een kwetsbare groep ging, was het van belang hier voldoende rekening mee te houden door niet over grenzen te stappen en de mogelijkheid tot aanpassingen tijdens het gehele proces. In het kader van reflexiviteit is tijdens het onderzoek ook regelmatig teruggekoppeld naar het team en onderling contact gehouden, de scriptie kon ook worden toegestuurd naar geïnteresseerden. Dit was ook een manier om de participatie te stimuleren.

Resultaten

In deze sectie worden de bevindingen van de bijgewoonde interventies besproken en de resultaten van de afgenomen kwalitatieve interviews. Kijkend naar de deelvragen zijn er drie hoofdthema's ontdekt namelijk de perspectieven over de BoTu-gemeenschap, de vorming van een gemeenschapsgevoel tijdens de interventie en verbeterpunten voor de toekomstige projecten van Veerkrachthuis. Ten eerste zal kort worden ingegaan op de kenmerken van de respondenten en waarden van het team. Waarna de thema's worden besproken. Hiernaast zal ook worden ingegaan op de ideeën van de participanten over kunst, creativiteit en talent in de wijk, met het oog op het actie aspect van het PAR.

Teamcontext

Veerkrachthuis kan worden omschreven als een team dat zich inzet voor gezinnen uit de buurt. Zij vinden het belangrijk om mensen uit de buurt te verbinden en te helpen. Juist door de heterogene bevolkingssamenstelling van de stad Rotterdam is dit belangrijk. Zij zijn van mening dat door de individualisering van de maatschappij mensen sneller geïsoleerd raken en de toegang naar formele en informele hulp soms lastig is voor bewoners. Vanuit hun eigen culturele Zuid-Amerikaanse waarden zijn zij dan ook van mening dat gemeenschappen elkaar kunnen helpen door in te zetten op vriendschappen, burenhulp en zelfredzaamheid. Hiervoor moet worden gekeken naar het bestaande sociaal kapitaal en talent in de buurt. 'It takes a community to raise a child' is dan ook een bekend begrip voor Veerkrachthuis en een basisprincipe waarnaar wordt gestreefd. Het team bestaat uit 2 hoofdleden en diverse teamleden uit de buurt die per project op hun eigen manier hulp aanbieden per interventie. Door hun multiculturele achtergrond en contacten zijn zij goed in staat de diverse bewoners in Bospolder-Tussendijken te bereiken.

Kenmerken van de respondenten

Voor de sample zijn in totaal 9 interviews afgenomen onder buurtbewoners, hiervan waren 3 mini-straatinterviews met 2 mannen en 1 vrouw. De langere interviews zijn afgenomen onder deelnemers van de Lunch-talks en waren buurtbewoners en allemaal vrouw. Hiervoor is gekozen omdat dit vooral de doelgroep was en zij overwegend aanwezig waren bij de interventie. Bij dit aantal was er genoeg data verzameld om theoretische saturatie te bereiken, het punt dat er geen nieuwe opvallende gegevens meer worden opgeleverd (Sliedrecht, 2008). De leeftijdsgroep was 32 tot 55 jaar en alle participanten hadden kinderen. Ze woonden 4 tot 30 jaar in de wijk en 5 van de 6 participanten hadden een migratieachtergrond. Voor de data analyse van het interviewgedeelte is gebruik gemaakt van de langere interviews en zijn de straatinterviews gebruikt ter aanvulling omdat deze gemiddeld 5 tot 8 minuten duurden.

Data analyse

Gevoelens en visies BoTu-gemeenschap

Om te kunnen achterhalen op welke manier de community building interventie Lunch-talks van waarde is voor de gemeenschap, was het eerst van belang om te achterhalen hoe de bewoners en deelnemers van Bospolder-Tussendijken dachten over hun wijk, community en de sociale interactie met buurtgenoten. Hiervoor is gevraagd naar de bestaande interactie, betrokkenheid, inzet, veiligheid en leefbaarheid in de wijk.

De perspectieven van de geïnterviewde bewoners over Bospolder-Tussendijken waren overwegend positief. Zo werd de leefbaarheid in de wijk door alle respondenten als goed en fijn ervaren. Opvallend is hierbij dat de buurt door het overgrote deel van de respondenten als druk werd beschreven maar dit niet als iets negatiefs werd ervaren. De drukte wordt gezien als onderdeel van de wijk en als een manier om meer interactie met anderen te hebben. Het wordt niet als storend ervaren maar juist als een toegevoegde waarde voor de wijk. Zo zegt een respondent hierover:

“Het is wel druk maar ook wel gezellig maar dit ligt er ook aan hoe je er in zit want ik heb dan wel de neiging om mensen te groeten en een beetje praatjes te maken enzo en dan op gegeven moment ken je ook steeds meer mensen...maar dat heeft ook erg met jezelf te maken.” (Interview 3)

De meesten bewoners voelen zich dan ook veilig in de buurt met uitzondering van een bewoner die een slechte ervaring heeft gehad op straat. Zo werd er een moment beschreven van onveilige gevoelens en angst op straat waarbij de hulp van een medebewoner werd gevraagd. Een andere bewoner hierin tegen voelde zich juist zeer veilig in de buurt en had dan ook het gevoel dat zij 's avonds gewoon alleen op straat kon lopen. Toch zijn er ook wel kritiekpunten als het gaat om de inrichting van de buurt. Zo geven meerdere respondenten aan dat de inrichting van BoTu groener kan waarbij er meer moet worden ingezet op een gezondere leefomgeving. Ook kan het kindervriendelijker worden ingericht en is er gebrek aan speelruimte.

De ideeën rondom de BoTu-gemeenschap liepen uiteen. Hoewel de respondenten het een prettige buurt vinden om te wonen en er sprake is van *public familiarity*, waar men elkaar op straat herkent (Blokland & Harding, 2014). Zo gaven de helft van de respondenten aan dat zij zich niet onderdeel voelen van een gemeenschap maar wel mensen kenden uit de buurt en een klein aantal vrienden in de buurt hadden. Terwijl de andere helft zich wel onderdeel voelt van een gemeenschap en hier ook actief aan deelnemen door middel van buurtactiviteiten. Door het uitvoeren van vrijwilligerswerk bij buurtorganisaties en buurthuizen hebben zij nieuwe mensen leren kennen en vrienden gemaakt waardoor zij zich onderdeel voelen een groep. Door deze buurtinzet ontstaat minder anonimiteit en meer verbinding met anderen. Zo zegt een respondent hierover: *“Het is voor mij de eerste keer dat ik onderdeel ben van een wijkgemeenschap omdat we wel echt heel veel zelf dingen organiseren en van de bewoners zelf komt en daar ondersteuning en samenwerking in zoeken met de professionals.” (Interview 6)*

Naast de gemeenschapsvorming door de organisatie van activiteiten spraken twee respondenten ook over de vorming van een ‘digitale community’ hiernaast, waarbij via een groepsapp blijvend onderling contact werd onderhouden tussen deelnemers en organisatoren. Dit

contact liep door tot na het evenement waardoor de buurtbewoners elkaar nog beter leerden kennen. Zo geeft een respondent een voorbeeld van een groepsapp met buurtgenoten, ontstaan rondom een evenement, die nu wordt gebruikt als een vorm van bonding social capital waarbinnen hulp wordt gevraagd en aangeboden bij klusjes maar ook bij persoonlijke problemen. Ook al kennen de mensen elkaar allemaal niet even goed, toch komt het voor dat mensen een persoonlijk verhaal delen en zich kwetsbaar durven op te stellen. Bovendien verlaagt het op een informele manier de drempel naar hulp en ondersteuning. Het kan een ander stimuleren om zich over de schaamte of angst om ook hulp te vragen, heen te zetten. Een ander voorbeeld is een groepsapp aangemaakt naar aanleiding van de aanleg van tuintjes in de buurt waarin tips en verhalen worden gedeeld tussen buurtbewoners. Het is dus een informele manier om een gemeenschapsgevoel te creëren.

Als onderdeel van de PAR-actie is ook aan deelnemers van de interventie gevraagd hoe zij over de wijk denken. Hiervoor moesten zij schriftelijk de zin "De Bospolder-Tussendijken gemeenschap is voor mij..." afmaken. In figuur 2 zijn de verzamelde antwoorden weergegeven. Opvallend was dat dit goed overeen kwam met de ideeën en visies over de gemeenschap van de geïnterviewde bewoners. Ze stonden allemaal zeer positief tegenover de wijk. Zo geeft een deelnemer aan: *"De samenleving is hier sterk, mensen zijn er betrokken met elkaar er is altijd wat te doen."* (Deelnemer 1)

Figuur 2 WordCloud: ideeën gemeenschap Bospolder-Tussendijken

Toegang en bekendheid sociaal kapitaal BoTu

In Tussendijken-Bospolder bevinden zich verschillende organisaties en initiatieven die zich inzetten voor de gemeenschap. Desondanks is het bestaan van deze projecten niet voor alle respondenten even bekend. Zo is er een tweedeling tussen respondenten die al actief zijn in de buurt door middel van vrijwilligerswerk en goed op de hoogte zijn van bestaande projecten, 3 participanten, en 3 participanten die hier niet veel van weten. Dit komt omdat zij de voorkeur geven aan informele

sociale netwerken als familieleden en vrienden. Zo wordt door een respondent gezegd dat hulp in de wijk vaak indirect verloopt, je moet er zelf achteraan en je moet je er voor open stellen:

“Als iemand ondersteuning nodig heeft dan krijgt hij die en als je iemand bent die moeite heeft met het accepteren van hulp dan sturen ze iemand op je af waarmee je wel goed bent en dan doen ze het via die weg. En dan achteraf is die dankbaar. Zo leer je elkaar ook hoe je bepaalde wegjes kan omzeilen om toch te komen tot hulpbieding die men op dat moment nodig hebt.” (Interview 3)

Het wordt gezien als iets wat je moet leren. Wanneer eenmaal de weg is gevonden, is het niet moeilijk maar het blijkt in het begin lastig. Bovendien geeft een respondent aan dat het voor een professional buiten de wijk moeilijk kan zijn om het vertrouwen te winnen van buurtgenoten door een verschil van levensstijl en milieu, ondanks de kennis. Terwijl buurtbewoners met een professionele dienstverlening achtergrond beter weten hoe ze iemand moeten benaderen om vervolgens een vertrouwensband op te bouwen. De helft van de respondenten heeft in het verleden wel hulp gehad van instanties als maatschappelijk werk, het wijkteam en buurthuizen. Als het gaat om de opvoeding geven alle respondenten aan dat ze op dit moment niet directe hulp nodig hebben met de opvoeding van de kinderen. Maar als het gaat om community building projecten met een sociaal aspect, staan ze hier wel voor open.

Kunst, creativiteit en talenten buurt

Community building projecten zoals die van Veerkrachthuis hebben vaak een creatieve invalshoek. Daarom is het voor het team ook van belang hoe de respondenten denken over kunst en creativiteit. Door het merendeel van de respondenten is het concept ‘kunst’ iets waar zij zich niet veel mee bezig houden. Bij kunst associëren zij ervaringen van theater en bijgewoonde toneelstukken of wijkprojecten als ‘de Bouwkeet’, een werkplaats waar mensen technische en sociale vaardigheden leren onder begeleiding van professionals. Creativiteit in de buurt wordt fysiek terug gezien in het staatbeeld zoals graffiti en straatversiering.

Om families in de wijk te versterken wordt door Veerkrachthuis geprobeerd het sociaal kapitaal en de zelfredzaamheid van deelnemers te vergroten. Ook wordt veel waarde gehecht aan het welzijn van de deelnemers. Een groot aspect hiervan is de inzet en interesse van de deelnemers zelf. Het idee hierbij is dat deelnemers ook hun eigen talenten en vaardigheden inzetten om buurtgenoten te helpen en hierbij een actieve rol innemen in de wijk. Daarom is op verzoek van het team ook aan de respondenten gevraagd wat voor eigenschappen en talenten zij denken te hebben waarmee ze anderen in de wijk zouden kunnen helpen. De interesses en talenten liepen erg uiteen

en zouden kunnen worden ingezet bij toekomstige interventies van Veerkrachthuis. Zo geven respondenten aan goed te zijn in het verbinden van mensen, goede kookvaardigheden te bezitten, geïnteresseerd te zijn in tuinwerkzaamheden, behendig in het naaien van kleding voor anderen, ervaring te hebben met het werken met kinderen zoals oppassen en een bepaalde organisatiekracht in zichzelf te hebben ontdekt.

Vorming gemeenschapsgevoel interventie

Voor de observatie is gekozen voor een interventie uit het Zomerprogramma die als doel community building had, namelijk Lunch-talks. Dit werd zes weken lang op elke vrijdag gehouden in Bospolder-Tussendijken, op een vaste locatie.

Door middel van een lunch en een workshop 'Rots en Water', gebaseerd op communicatie, werden buurtbewoners met elkaar in contact gebracht en

Figuur 3 Locatie Lunch-Talks Bolletjespand

werd gewerkt aan sociale en emotionele competenties, een vorm van empowerment. De lunch en workshop werden buiten op een pleintje gehouden voor een buurthuis. Hier werden eettafels voor de gasten opgezet waarna deze decoratief werden aangekleed (zie figuur 3). Gedurende de observaties is gelet op het gedrag van de deelnemers, de mate van contact, de groepsdynamiek, gespreksonderwerpen en de algemene sfeer. Bij de eerste sessie waren 14 personen aanwezig, waarvan 11 vrouwen en 1 kind en 2 mannen. Bij de tweede observatie bestond de groep uit 19 personen waarvan 18 vrouw en een man. De groep bestond bij beiden observaties uit mensen met verschillende achtergronden zoals Surinaams, Turks en Nederlands. Sommige mensen kenden elkaar al en vormden een groepje terwijl anderen rustig aan een tafel zaten in afwachting.

De middag begon met een voorstelronde door de teamleden van Veerkrachthuis, gevolgd door een kleine kennismaking onderling. Vooraf aan de workshop waren de deelnemers vooral afwachtend maar gedurende de oefeningen ontstond er een meer ontspannen en gezellige sfeer. De workshop bestond uit diverse lichamelijke oefeningen en spellen waarmee geleerd werd bewust te zijn van je eigen lichaamstaal, emoties en tactieken bij conflicten. Doordat het allemaal oefeningen waren waarbij met partners werd gewerkt, werden de deelnemers gedwongen interactie met elkaar te hebben. Ook werd er veel gewisseld van partner. Vreemden werden hierdoor meer bekend met elkaar. Door de oefeningen ontstond er enerzijds een ontspannen sfeer met lachmomenten maar het had ook een serieuze aard. Wat opviel was dat de deelnemers open stonden voor de kennis en de workshop serieus namen.

Eigen verhalen en persoonlijke voorbeelden van dagelijkse situaties van conflict werden met elkaar gedeeld. Hierdoor ontstond er een soort saamhorigheid onder de deelnemers. De vrouwen werden door elkaar aangemoedigd en gaven elkaar input en advies. Zo was er een oefening waarbij twee deelnemers hun grenzen moesten aangeven. Hierbij deelde één van hen een verhaal over negatieve werkervaringen en hoe zij overkwam op anderen.

Figuur 4 Oefening workshop 'Rots & Water' sessie 1

Op dat moment was ontstond er sympathie en aanmoediging vanuit de overige deelnemers.

Bij de eerste sessie begon de interventie met de lunch gevolgd door de workshop, bij de tweede interventie werd dit omgedraaid omdat door het team werd opgemerkt dat de volgorde invloed had op de groeps sfeer. Door eerst de workshop te doen en daarna pas de lunch ontstond er een meer ontspannen sfeer in de groep die doorwerkte tijdens de lunch. Voor de lunch werden van te voren gerechten gemaakt door buurtgenoten en kennissen van het team. Tijdens de lunch ontstond er meer interactie tussen de bewoners en een bepaalde groepsvorming. Zo waren er tafels waar bekenden van elkaar samen zaten en tafels waar onbekenden bij elkaar zaten en met elkaar in gesprek gingen. Maar ook een gebrek aan interactie tussen onbekenden kwam voor. Naar mate er meer sessies voorbij waren, viel op dat sommige deelnemers terugkeerden en dat er steeds weer nieuwe gezichten bijkwamen. Sommige deelnemers hadden ook eigen vrienden uitgenodigd en er kwamen ook buurtgenoten van andere initiatieven uit de wijk langs. Verder verbeterde het contact tussen mensen die al eerder aanwezig waren geweest. Ook werden af en toe contacten uitgewisseld. Na afloop van de interventie werd ook een paar minuten nagepraat door de deelnemers. Opvallend was hierbij dat er na afloop een plezierige sfeer hing waarbij de deelnemers ook meehielpen met het afruimen en napraatten met elkaar in het buurthuis voor het plein. Ook waren er 2 deelnemers die veel interesse hadden voor Zomerprogramma en zich hebben aangesloten bij het team.

Tijdens de Lunch-talks en achteraf is aan 6 deelnemers, die ik ook zijn geïnterviewd, gevraagd wat zij van de interventie vonden en hoe zij het hadden ervaren. De reacties van alle 6 geïnterviewde deelnemers waren positief. Zo werd de interventie meerdere malen omschreven als 'leuk' en 'gezellig'. Het werd gezien als een manier om nieuwe mensen te ontmoeten, in dit geval buurtgenoten die ze nog niet kenden. Ook vonden ze de workshops leerzaam en nuttig. Na de workshop beoordeelden de deelnemers ook hun gemoedtoestand, waar hoog gescoord werd op veilig en sterk. Hoewel het niet direct tot nieuwe vriendschappen heeft geleid, zou dit een mogelijkheid kunnen zijn in de toekomst. Motieven voor deelname waren dan ook voor de

gezelligheid, een manier om zich meer in te zetten voor de buurt en een manier om meer in contact te komen met buurtgenoten.

Bij de interventie werden er dus vooral connecties gemaakt met mensen uit de gemeenschap met dezelfde sociaaleconomische karakteristieken. Aanwezig waren deelnemers met een gezamenlijke interesse voor persoonlijke ontwikkeling, een bepaalde interesse in de gemeenschap of die meer betrokken wilden raken met de buurt. Wanneer we de ervaringen van de observatie en interventie vergelijken met de vormen van gemeenschapsvorming en soorten van sociaal kapitaal komt dit overeen met een vorm van bonding social capital en een territoriale dimensie van gemeenschapsgevoel. Voor de vorming van een functioneel gemeenschapsgevoel is het contact tussen de deelnemers nog niet lang genoeg.

Versterkingspunten toekomstige interventies Veerkrachthuis

De interventie Lunch-talks is door de deelnemers overwegend positief ontvangen. Maar om zoveel mogelijk uit het de interventies te halen en de doelen van team Veerkrachthuis te bereiken kan op basis van de analyse van de interventie en de Sense of community theory aanbevelingen worden gedaan om het nog succesvoller te maken.

Volgens de Sense of community theory zijn er vier factoren die kunnen bijdragen aan de vorming van een bepaald gemeenschapsgevoel binnen een groep. Dit zijn membership, influence, integration and fulfillment of needs en een shared emotional connection. Om het gemeenschapsgevoel binnen Bospolder-Tussendijken te versterken en onder de deelnemers van toekomstige projecten van Veerkrachthuis, kan het dan ook een toegevoegde waarde hebben om bij de verdere ontwikkeling van het toekomstige programma na de pilot en in de uitvoering van interventies deze factoren te verwerken. Volgens deze theorie kan dus gesteld worden dat hoe meer verbondenheid er tussen personen is, des te groter het gemeenschapsgevoel zal zijn (McMillan & Chavis, 1986). Daarom is het van belang dat er een vorm van verbondenheid wordt gecreëerd onder de deelnemers. Uit de data-analyse kwam naar voren dat tijdens de interventie er wel aspecten van bonding social capital aanwezig waren en dat de deelnemers goed onderling contact hadden. Maar dit contact was oppervlakkig en per sessie waren er, naast vaste leden, steeds andere deelnemers aanwezig. Deze verbondenheid kan meer worden bereikt door vaste deelnemers te binden aan toekomstige interventies. Als deelnemers elkaar regelmatig ontmoeten en op een langere termijn, zal er meer bonding social capital ontstaan. Bij het toekomstig programma van Veerkrachthuis worden drie trajecten aangeboden voor een vast aantal deelnemers. Het is op basis van de theorie van gemeenschapsvorming belangrijk dat het team vasthoudt aan dit idee, een vaste pool van gezinnen die meedoen aan alle drie de trajecten en hierbij zoveel mogelijk tijd investeren in het programma.

Ook moet er een mate van invloed zijn vanuit de deelnemers. Deelnemers zouden zich meer aangetrokken voelen tot een gemeenschap als zij het gevoel hebben dat zij een mate van invloed hebben (McMillan & Chavis, 1986). Dit kan worden bereikt door deelnemers tijdens de ontwikkeling van de interventies meer zeggenschap te geven. Het is van belang de deelnemers te laten meedenken aan toekomstige buurtprojecten. De mogelijkheid om deelnemers mee te laten doen aan de ontwikkelingsfase van toekomstige interventies van Veerkrachthuis, zal het project effectiever maken. Zo zou het team ervoor kunnen kiezen om de deelnemers eigen rollen en taken te geven op basis van hun ideeën en talenten. Uit de interviews kwam naar voren dat elke deelnemer wel een bepaald talent bezat die ingezet kan worden. Ook kunnen deelnemers bijvoorbeeld gestimuleerd worden om de rol van een wijkmaker in te nemen. Ze komen hierbij weer in contact met andere buurtgenoten.

Ook moeten deelnemers het gevoel hebben dat ze worden beloond voor hun participatie (McMillan & Chavis, 1986). Dit kan door ze een bepaalde status binnen het project te geven of door goed de voordelen van deelname aan het project te benadrukken zoals vergroting van het sociaal kapitaal, de kans om zich actief in te zetten voor de buurt en hulp te bieden aan anderen die het ook nodig hebben. Ook kan het in de vorm van een gezamenlijk eindproduct dat gemaakt wordt tijdens een interventie. Dit kan ervaren worden als een soort beloning voor de geïnvesteerde tijd en moeite. Een voorbeeld hiervan is een soort afsluitingsmoment of buurtfeest waarbij de resultaten van de interventies worden gepresenteerd. Over de invulling hiervan zouden inwoners wederom de mogelijkheid moeten hebben om hun input te geven.

Het delen van ervaringen en herinneringen zorgt ook voor meer binding (McMillan & Chavis, 1986). Een gedeelde emotionele connectie kan worden bevorderd door meer in te zetten op het bereiken van bonding social capital tijdens de interventies. Selectie van deelnemers met dezelfde sociaaleconomische karakteristieken kunnen hun ervaringen makkelijker met elkaar delen volgens de Sense of community theory.

Wanneer het gaat om de buurtactiviteiten die door Veerkrachthuis worden georganiseerd, is het van belang om ze zo laagdrempelig en toegankelijk mogelijk te houden voor buurtbewoners. Voor deelnemers moet het niet te veel moeite kosten om mee te doen aan interventie. Ook is het van belang dat ze worden georganiseerd op een centrale plek in de wijk die gemakkelijk kan worden bereikt. Zo was Lunch-talks op een goede locatie georganiseerd. Doordat het buiten was en in het openbaar, was het ook goed zichtbaar voor omwonenden uit de buurt. Hierdoor had het een uitnodigende uitstraling. Tijdens de sessies waren er ook mensen die nieuwsgierig waren naar het project en informatie vroegen. Het is dus ook een goede manier om nieuwe deelnemers te werven. Bij de tijdsindeling van de evenementen moet er genoeg ruimte zijn voor informele momenten zoals de mogelijkheid om achteraf na te praten.

Op dit moment werden de leden vooral geworven via een *snowball-effect* onder kennissen. De deelnemers van de Lunch-talks waren buurtbewoners maar gaven zelf aan dat ze niet direct geïnteresseerd waren in hulp met de opvoeding van kinderen. Als Veerkrachthuis zich wil richten op gezinnen is het belangrijk dat zij juist de ouders bereiken die specifiek hulp nodig hebben bij de opvoeding. Dit kan worden gedaan door de interventies actief te promoten bij andere buurtorganisaties die werken met ouders, ouderforums in Rotterdam of schoolgemeenschappen. Hierbij moet ook actief ingezet worden op het gebruik van sociale media.

Ook bleek uit de interviews dat blijvend contact onder de deelnemers motiverend is voor een gemeenschapsvorming. Daarom zou het team per interventie ook een digitale gemeenschap kunnen oprichten zoals een groepsapps of een Facebook groep waardoor deelnemers ook buiten de interventies met elkaar in contact kunnen blijven.

Om de impact van de interventies te meten is het ook van belang dat er meerdere evaluatiemomenten zijn gedurende het gehele programmatraject. Dit kan door gedurende het traject gebruik te maken van survey 's onder de deelnemers en het voeren van gesprekken met deelnemers over hun ervaringen en eigen verbeteringen in het traject. Zij moeten ook de mogelijkheid hebben om feedback te geven over een interventie, wat weer gebruikt kan worden voor de verbetering van het programma. De bijgewoonde interventie is goed ontvangen door de respondenten. Dit laat zien dat het team via de pilot een goede stap zet in de vorming van een gemeenschapsgevoel. Ook al is de Lunch-talks niet een voorbeeld van een klassieke community-arts project, toch is het een effectieve manier voor community building.

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om te onderzoeken op welke wijze team Veerkrachthuis, onderdeel van het project SIBD, bijdraagt aan het gemeenschapsgevoel in Bospolder-Tussendijken. Doormiddel van Participatief Actie-Onderzoek (PAR) zijn de ervaringen van de deelnemers van de interventie Lunch-talks en hun ideeën rondom de BoTu-gemeenschap onderzocht. De verworven data geeft team Veerkrachthuis een beeld van hoe de buurtbewoners denken over de gemeenschap en kan worden gebruikt voor de ontwikkeling van het programma na de pilot.

Bewoners ervaren het dagelijks leven in Bospolder-Tussendijken als positief. Ze vinden het een prettige wijk om te wonen en ervaren het vooral als 'druk maar gezellig'. De helft van de participanten voelt zich geen onderdeel van een gemeenschap terwijl bij de andere helft wel dit gevoel heeft. Bestaande buurtinzet is hierbij bepalend en zorgt voor minder anonimiteit en meer onderlinge verbinding. Hoewel in Bospolder-Tussendijken zowel formele als informele hulp aanwezig is, wordt de voorkeur gegeven aan informeel sociaal kapitaal, dit komt overeen met de bestaande

literatuur (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2021). Maar in tegenstelling van eerder onderzoek kan van sociale isolatie door een gebrek aan informele en formele netwerken niet worden gesproken. De weg naar professionele hulp verloopt vaak indirect en op een informele manier.

Het doel van Veerkrachthuis was het gemeenschapsgevoel in de wijk vergroten door het sociaal kapitaal in de wijk te verhogen, door community building interventies die inspelen op de creativiteit van deelnemers en begeleiding. Gesteld kan worden dat deelnemers kunst en creativiteit terugzien in het straatbeeld en ook uiteenlopende vaardigheden en talenten bezitten. Deze vaardigheden en talenten kunnen worden ingezet om andere wijkgenoten op een actieve manier hulp te bieden en bij de ontwikkeling van nieuwe projecten.

Doormiddel van observaties en interviews is onderzocht hoe de deelnemers de interventie hebben ervaren. Het werd door alle participanten als positief ervaren en verder gezien als een manier om in contact te komen met buurtgenoten. Tijdens de workshop is door gedeelde ervaringen van deelnemers een saamhorigheidsgevoel ontstaan tussen de buurtbewoners. Hierbij was er sprake van de vorming van bonding social capital, doordat er sociale connecties werden gemaakt tussen deelnemers met de zelfde soort sociaaleconomische karakteristieken. Dit komt overeen met eerder onderzoek waaruit bleek dat buurtparticipatie leidt tot meer cohesie (Beauregard, Caron & Caldairou-Bessette, 2020; Putnam, 2000). Het komt ook overeen met de factor shared emotional connection van de Sense of community theory wat tot meer gemeenschapsgevoel leidt en de territoriale dimensie van gemeenschapsgevoel (McMillan en Chavis, 1986; Gusfield, 1975, zoals beschreven in McMillan en Chavis, 1986). De resultaten van dit onderzoek bevestigen dus deels de wetenschappelijke kennis rondom de vorming van het gemeenschapsgevoel.

Echter zijn er ook bevindingen die de bestaande sociologische wetenschappelijke literatuur compliceert. Zo geeft de literatuur aan dat bridging social capital ook noodzakelijk is als het gaat om hulp bij de opvoeding. Maar hier werd nauwelijks gebruik van gemaakt door de deelnemers. Ook zou het succes van co-creatie bij burgerparticipatie afhankelijk zijn van het soort buurt en sociaaleconomische kenmerken, waarbij individuen met een achterstandspositie in het nadeel zijn. Dit kan niet worden bevestigd omdat er geen vergelijking is gedaan met een buurtinitiatief uit een wijk waarbij bewoners andere sociaaleconomische kenmerken hebben. Hoewel de impact van de interventies op dit moment nog niet goed te meten is, komt wel al naar voren dat BoTu een gemeenschap is waarbinnen veel gedaan wordt aan burgerinitiatieven, waarvan Veerkrachthuis een voorbeeld is. Ook het feit dat het team al veel bestaand sociaal kapitaal heeft door ervaring en omdat zij bekend zijn met buurtgenoten, draagt bij aan de effectiviteit van het project.

Het gemeenschapsgevoel van de deelnemers kan worden verhoogd door de vier factoren van de Sense of community theory te implementeren in de verdere ontwikkeling van het project en de interventies, namelijk; verbinding vergroten door vaste deelnemers en lange termijn deelname, meer

invloed door meer zeggenschap en betrokkenheid bij de ontwikkeling, een beloningssysteem en het bevorderen van gedeelde emotionele connecties door contact via bonding social capital. Evaluaties, gerichte werving, laagdrempeligheid, tactische locaties en de oprichting van digital communities kunnen het gemeenschapsgevoel van deelnemers verhogen of waarborgen.

Het initiatief van Veerkrachthuis is van toegevoegde maatschappelijke waarde voor gezinnen in BoTu. Doordat vooral gebruik gemaakt wordt van bonding social capital, zal een burgerinitiatief dat wordt ontwikkeld door de eigen buurtbewoners, de drempel naar hulp verlagen. Door de initiatieven kunnen gezinnen ook sneller kennis maken met formele vormen van sociaal kapitaal. De deelnemers als wijkmakers kunnen hierbij als verbindende factor worden ingezet. Bovendien kan het bij voldoende effectiviteit SIBD worden geïmplementeerd in andere Rotterdamse wijken. Ieder geval kunnen de lessen worden meegenomen voor toekomstig stadsbeleid.

Als het gaat om de wetenschappelijke relevantie werd dit onderzoek gezien als een theoretische elaboratie. Op dit moment kan echter nog niet worden gesteld of Veerkrachthuis op lange termijn het gemeenschapsgevoel in de wijk zal vergroten. Het project zit nog in de pilotfase en bovendien is in dit onderzoek maar één interventie onderzocht en zijn er twee observaties gedaan. Echter draagt het PAR aspect wel bij aan de effectiviteit omdat hierdoor team Veerkrachthuis meer zeggenschap heeft dan bij ander stadsbeleid. Als BoTu-buurtbewoners hebben zij namelijk meer kennis van de behoeftes van de gemeenschap en bezitten ze meer bonding social capital dan beleidsmakers. Bovendien zijn zij een verbindende factor tussen de buurtbewoners en beleidsmakers, die co-creatie projecten als uitdagend kunnen ervaren (Voorberg, Bekkers & Tummers, 2015).

Het gebrek aan het gebruik van bridging social capital door de ouders, in de vorm van professionele hulp bij de opvoeding, kan worden verklaard doordat de specifieke groep geïnterviewde deelnemers op dit moment allemaal in een fase zitten waarbij de kinderen al volwassenen zijn, hun gezinssituatie stabiel is of omdat ze of genoeg informele hulp hebben. Ook voelden zij geen sociale isolatie omdat ze niet (nog) meer behoefte hadden aan informele en formele professionele hulpmiddelen. Maar het kan ook komen omdat de interventies in de pilot meer gericht waren op persoonlijke ontwikkeling en buurtbewoners leren kennen. Daarom zal in het vervolg goed moeten worden geselecteerd op deelnemers die aansluiten bij de doelgroep van gezinnen met behoefte aan specifieke hulp bij de opvoeding. Het gebruik van bridging social capital kan worden versterkt door tijdens de interventies ook professionals van buiten de gemeenschap die specialistische hulp aanbieden uit te nodigen. Dit zal wederom de drempel verlagen voor deelnemers om in de toekomstige situaties professionele hulp te vragen.

Hoewel het onderzoek over het algemeen goed is verlopen zijn de resultaten van de *sample* niet generaliseerbaar door het klein aantal interviews, wat afdoet aan de betrouwbaarheid. Ook

bestond deze groep vooral uit vrouwelijke participanten, terwijl het project zich richt op het gehele gezin. Dit zorgt voor een eenzijdig beeld. Daarom zou toekomstig onderzoek zich richten op een grotere en diverse sample buurtbewoners en gebruik maken van focusgroepen. De actie-component binnen de PAR, de interviews, waren nu een voortraject door de planning van het Zomerprogramma maar het zou ook wenselijk zijn om een natraject als actie te onderzoeken. Door evaluatiemomenten in de startperiode, gedurende de pilot en na de afronding van de interventies, kan de invloed van de van de interventies beter worden onderzocht. Ook kan het succes van co-creatie beter worden bepaald door na een lange tijdsperiode een vergelijking te maken met andere Rotterdamse wijken. Tevens zouden er meer verschillende soorten interventies uit het Zomerprogramma moeten worden geobserveerd. Hierbij zou in de toekomst gericht worden op community arts, dit was nu niet haalbaar door tijdsgebrek en de volgorde van de interventies.

De PAR invalshoek had zijn moeilijkheden. Zo ben je als onderzoeker zeer afhankelijk van het team en hun timing. Het team heeft zijn eigen tijdsframe wat niet gelijk liep met de scriptieperiode. Hierdoor kon alleen onderzoek worden gedaan naar één interventie en weinig sessies worden geobserveerd. Ook is regelmatig contact met het team noodzakelijk om voortgang te maken. Het contact met het team liep gelukkig goed. Ze waren behulpzaam en open voor ideeën. Ook werd regelmatig vergaderd en werd contact gehouden via de mail en app. Plotselinge veranderingen in het team hadden ook impact op het verloop van het onderzoek. Zo is besloten, na problemen rondom de samenwerking tussen de teamleden, dat het team Krachtige Gezinnen zou bestaan uit twee takken van organisaties; team Krachtige Gezinnen' en 'Veerkrachthuis'. Om de link met de opzet van SIBD van bestaande teams met een eigen domein, in dit geval het domein BoTu-gezinnen, te behouden is daarom besloten in de onderzoeksvraag te verwijzen naar de naam 'Krachtige Gezinnen: Veerkrachthuis' en in het vervolg naar alleen 'Veerkrachthuis'. Verder onderzoek zou zich daarom ook kunnen richten op moeilijkheden van participatieprojecten en op het verschil tussen culturen in de wijk als het gaat om het gemeenschapsgevoel. Omdat het doel ook is dat de deelnemers een actieve rol innemen betreft hulp in de wijk, zou het ook interessant zijn om te onderzoeken hoe de talenten en creativiteit van de bewoners het beste zouden kunnen worden ingezet in het project.

Het onderzoek heeft mij als onderzoeker beter inzicht gegeven in de BoTu-gemeenschap en waar het gemotiveerde team Veerkrachthuis voor staat. Ik heb hierbij geleerd oplossingsgericht samen te werken. Ook al wordt Bospolder-Tussendijken omschreven als een minder krachtige wijk, is dit niet iets wat hen definieert. Met de krachten en de kwaliteiten van de buurtbewoners en professionals, zoals Veerkrachthuis, wordt dagelijks gestreefd naar een veerkrachtige gemeenschap met een gedeeld gemeenschapsgevoel en waar men er voor elkaar is, want samen maken zij BoTu.

Referenties

- Beauregard, C., Caron, M., & Caldairou-Bessette, P. (2020). Fostering Emotional Awareness and Restoring Social Connectedness Through Drawing: The Case of Immigrant Children in Reception Classes, *Canadian Journal of Art Therapy*, 33(2), 70-79. doi: 10.1080/26907240.2020.1844417.
- Blokland, T., & Nast, J. (2014). From Public Familiarity to Comfort Zone: The Relevance of Absent Ties for Belonging in Berlin's Mixed Neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(4), 1142–59. doi 10.1111/1468-2427.12126.
- Chavis, D., Lee, K., & Acosta, J. (2008). *The Sense of Community (SCI) Revised: The Reliability and Validity of the SCI-2*. Paper presented at the 2nd International Community Psychology Conference, Lisboa, Portugal.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen. (2e druk)*. Den Haag: Boom Lemma.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York, Greenwood).
- Bryman, A. (2015). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Chaskin, R. J. (2008). Resilience, Community, and Resilient Communities: Conditioning Contexts and Collective Action. *Child Care in Practice*, 14(1), 65–74. doi: 10.1080/13575270701733724.
- Chavis, D., Lee, K., & Acosta J. (2008). *The Sense of Community (SCI) Revised: The Reliability and Validity of the SCI-2*. Paper presented at the 2nd International Community Psychology Conference, Lisboa, Portugal.
- Chevalier, J. M., & Buckles, D. (2019). *Participatory action research : theory and methods for engaged inquiry (Second)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351033268>.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120. Verkregen op 17 maart, 2021 via <http://www.jstor.org/stable/2780243>.
- Creswell, J.W., & Poth, C.N. (2017). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches. Fourth edition*. London: Sage.

Engbersen, G., & Engbersen, R. (2014). *Van buurtbarbecue naar buurtinfrastructuur. Corporaties en het veranderend sociaal domein*. Amsterdam: Prezco.

Edin, K., & Lein, L. (1997). *Making ends meet: How single mothers survive welfare and low-wage work*. New York: Russell Sage Foundation.

García, A. A., West Ohueri, C., Garay, R., Guzmán, M., Hanson, K., Vasquez, M., Zuñiga, J., & Tierney, W. (2021). Community engagement as a foundation for improving neighborhood health. *Public health nursing (Boston, Mass.)*, 38(2), 223–231. doi: 10.1111/phn.12870.

Gemeente Rotterdam. (2021). *Prestatie010*. Verkregen op 17 maart, 2021 via <https://www.rotterdam.nl/werken-leren/prestatie010/>

Krachtige Gezinnen. (2020). *Onderzoeksplan project Krachtige gezinnen*. Niet gepubliceerd.

Lee, L., Currie, V., Saied, N., & Wright, L. (2020). Journey to hope, self-expression and community engagement: youth-led arts-based participatory action research. *Children and Youth Services Review*, 109. Verkregen op 5 februari, 2021, van <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104581>.

McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of community psychology*, 14(1), 6-23. Verkregen op 20 maart, 2021 via [https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1002/1520-6629\(198601\)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I](https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1002/1520-6629(198601)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I).

Putnam, R. (1993). The prosperous community: Social capital and community life. *American Prospect*, 4(13), 35-42. Verkregen op 17 maart, 2021 via <https://prospect.org/infrastructure/prosperous-community-social-capital-public-life/>.

Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Savin-Baden, M., & Wimpenny, K. (2007). Exploring and Implementing Participatory Action Research. *Journal of Geography in Higher Education*, 31(2), 331-343. doi: 10.1080/03098260601065136.

Sampson, R. J., & Graif, C. (2009). Neighborhood Social Capital as Differential Social Organization: Resident and Leadership Dimensions. *American Behavioral Scientist*, 52(11), 1579-1605. doi:10.1177/0002764209331527.

Sampson, R., Raudenbush, S., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277(5328), 918-924. doi: 10.1126/science.277.5328.918.

Sliedrecht, K.Y. (2008). *Richtlijnen voor het onderzoeksverslag*. Verkregen op 10 april, 2020, van https://www2.fgw.vu.nl/werkbanken/acva/documenten/richtlijnen/Richtlijnen_onderzoeksverslag_ma_journalistiek.pdf.

Snel, E., Hoogmoed, K., & Odé, A. (2015). *Actief burgerschap en leefbaarheid in twee Rotterdamse wijken*, BW 2015-2, 71-84. Verkregen op 1 maart, 2021 via https://kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/wp-content/uploads/Actief_burgerschap_en_leefbaarheid_in_twee_Rotterdamse_wijken1.pdf.

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2021). *Sociale netwerken van ouders: Steun bij de opvoeding en andere ouderschapstaken*. Verkregen op 1 maart, 2021 via <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2021/03/09/sociale-netwerken-van-ouders>.

Tlili, A., & Obsiye, M. (2014). What Is Coleman's Social Capital the Name of? A Critique of a Not Very Social Capital. *Critical Sociology*, 40(4), 551-574. doi:10.1177/0896920513479615.

Tonkens, E.H., & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak Amsterdam*. Verkregen 13 mei, 2021 via https://www.researchgate.net/publication/254762477_Bewonersinitiatieven_proeftuin_voor_partnerschap_tussen_burger_en_overheid.

Uitermark, J. (2012). *'De zelforganiserende stad', Essays Toekomst van de Stad, Raad voor de Leefomgeving*, Den Haag. Verkregen 1 april, 2021 via https://www.academia.edu/2400198/Uitermark_Justus_2012_De_zelforganiserende_stad.Gevaren_van_een_inspirerend_ideaal._Essay_t.b.v._RLI-rapport_De_toekomst_van_de_stad_.

Uitermark, J. (2014). *Verlangen naar Wikitopia*, oratie Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam.

Uyterlinde, M., & Engbersen, R. (2018). *Zijn vitale wijken maakbaar? Essay Kenniswerkplaats leefbare wijken Rotterdam*. Verkregen op 1 februari, 2021 via https://www.kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/wp-content/uploads/Platform31_vitale-gemengde-wijken-maakbaar-1.pdf.

Van der Zwaard, J., & Specht, M. (2013). *Betrokken bewoners, betrokken overheid: Conditie en competenties voor burgerkracht in de buurt*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken. Verkregen op 1 mei, 2021 via <https://kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/wp-content/uploads/BB3.pdf>.

Van Houwelingen, P., Boele, A., & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht. Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie, Sociaal en Cultureel Planbureau*. Verkregen op 27 maart, 2021 via https://www.researchgate.net/publication/261145704_Burgermacht_op_Eigen_Kracht_Een_Brede_Verkenning_van_Ontwikkelingen_in_Burgerparticipatie.

Veerkrachtig Botu 2028. (2019). *In tien jaar naar het stedelijk sociaal gemiddelde*. Verkregen op 5 december, 2020, via https://bospoldertussendijken.nl/wp-content/uploads/2019/03/Brochure-Bospolder_3.0-06.pdf.

Voorberg, W.H., Bekkers, V. J. J. M., & Tummers, L.G. (2015). A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the social innovation journey, *Public Management Review*, 17(9), 1333-1357, doi: 10.1080/14719037.2014.930505.

Wandersman, A., & Nation, M. (1998). "Urban Neighborhoods and Mental Health: Psychological Contributions to Understanding Toxicity, Resilience, and Interventions". *American Psychologist*, 53, 647-56. doi: 10.1037/0003-066X.53.6.647.

Annex

Annex 1: Lijst alle uitgevoerde interviews

Interview 1: deelnemer Lunch-talks	quote
Interview 2: deelnemer Lunch-talks	-
Interview 3: deelnemer Lunch-talks	quote (2x)
Interview 4: deelnemer Lunch-talks	-
Interview 5: deelnemer Lunch-talks	-
Interview 6: deelnemer Lunch-talks	quote (2x)
Interview 7: Buurtbewoner	-
Interview 8 Buurtbewoner	-
Interview 9: Buurtbewoner	-

Annex 2: Topiclist

Standaardvragen/achtergrondkenmerken:

- Geslacht
- Leeftijd
- Achtergrond
- Gezinsvorm; Kinderen
- Duur wonen buurt

Topic

Subtopics

1. Gemeenschapsgevoel	Mening wijk
Wijkbetrokkenheid (<i>sense of community</i>)
Interactie wijkgenoten
Inzet/participatie wijk
Leefbaarheid
Veiligheid
2. Sociaal Kapitaal	Vrienden/Peergroup (<i>rol, mate contact/activiteiten</i>)
Familie contact
Sociaal netwerk; bonding vs bridging
3. Opvoeding	Steun opvoeding
Formele/informele sociale steun
Rolmodellen
Behoeftes hulp
Financiële druk
4. Community building	Ervaringen
Inzet en betrokkenheid bestaande projecten
Ervaringen/behoeftes
Kunst/Creativiteit/Eigen talenten

Sensitizing concepts/ attenderende begrippen; *sense of community, bonding, bridging, community building, sense of belonging, relational, functional, membership, influence, meeting needs, shared emotional connection, community building.*

<p>Gemeenschapsgevoel</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kunt u mij iets vertellen over de buurt en hoe lang u hier al woont? - Hoe zou u de buurt omschrijven? (<i>Shared emotional connection</i>) - In hoeverre heeft u het gevoel dat u deel bent/uitmaakt van de wijk/gemeenschap? (<i>membership</i>) - Kunt u mij iets vertellen over de buurtbewoners? Kent u veel? Lang? Gemeenschap? - Hoe is het contact met buurtbewoners? Heeft u veel contact? Waarom wel/niet? Hoe? Behoeft u meer? - In hoeverre is contact met buurtbewoners belangrijk? - Hoe is de veiligheid in de buurt? Voelt u zich veilig in de buurt? Waarom/wel niet? Anderen vertrouwen? Terugvallen? Elkaar helpen? - In hoeverre heeft u het gevoel dat u zelf kunt bijdragen aan de buurt? (verbeteren, veiliger etc.) en dat u er iets voor terug krijgt? (<i>Integration and fulfillment of needs</i>) - Doet u aan vrijwilligerswerk buurt? <i>Uitleggen</i> Zou u zich meer willen inzetten? (<i>Integration and fulfillment of needs</i>)
<p>Sociaal kapitaal</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kunt u mij een beetje vertellen over uw vriendengroep? (ook andere culturen?) - In hoeverre bestaat u vriendengroep uit mensen uit de buurt? - Wat voor dingen/activiteiten doet u met buurtgenoten? <i>Mate contact en veel tijd door in de buurt?</i> - Kunt u iets vertellen over de band met familie? - Gevoel hulp kan vragen? - Van wie krijgt u de meeste hulp/steun? - Kijkt u op tegen een bepaald persoon/voorbeeld? Waarom?
<p>Opvoeding</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kunt u wat meer vertellen over uw gezinssituatie? - Krijgt u veel hulp met de kinderen? Via welke weg? (partner, ouders, vrienden, opvang, instanties) - In hoeverre heeft u meer behoefte aan hulp bij de opvoeding? Waarom? Wat voor hulp? - Hoe zouden initiatieven in de buurt u kunnen helpen bij de opvoeding? - Heeft u hier bepaalde ideeën over? - Kent u projecten in de buurt die hulp bieden? Meer nodig? - In hoeverre spelen financiële redenen hierin mee?
<p>Community building</p>	<ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre weet u van projecten die zich inzetten voor de buurt? - Heeft u ooit meegedaan aan dit buurtprojecten? Ervaringen? - Bent u lid van een buurthuis/organisatie/comité etc.? - Behoeftes aan meer initiatieven? Welke? - Behoeften aan...Veerkrachthuis 'Oudersterras'; ouder begeleiding, communicatievaardigheden, jeugdhulp?
<p>Inzet eigen talenten/kracht/creativiteit</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is uw eerste gedachte bij het woord 'kunst' en 'creativiteit'? - In hoeverre is dit aanwezig in de buurt? Hoe ziet u dit voorbijkomen? (lokale projecten bijv. muziek theater, op straat,

<p>Initiatief eigen ideeën</p>	<p>talenten bekenden etc.?)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoe belangrijk is kunst & creativiteit (projecten) in de wijk voor u? <i>uitleg</i> - Bent u geïnteresseerd in dit soort buurtkunstprojecten? Waarom? - In hoeverre denkt u dat het belangrijk is (gezamenlijk organiseren) voor onderling contact/gemeenschap wijk? (Vraag naar meer?) - Wat zou u zelf kunnen bieden aan de wijk? - Heeft u eigen talenten/vaardigheden waarmee u anderen in de wijk zou kunnen helpen? - Hoe zou u zich kunnen inzetten voor de wijk? En waarom nu niet of wel? (talenten) Open meer inzetten? - Heeft u dromen/visie/ideeën voor de wijk? (verbetering) - Indien ja? <ul style="list-style-type: none"> →wat stopt u om iets te organiseren? wat nodig om dit te doen? <i>-netwerken, bureaucratie, route</i> - In hoeverre ziet u zichzelf als iemand die kan verbinden in de wijk door middel van uw talenten, vaardigheden? <i>(rol als initiatiefnemer)</i>
<p>Afsluiting</p>	<p>Dank interview</p>

Annex 3: Informed consent formulier

Informatie onderzoek

Voor mijn masteronderzoek voor de opleiding Grootstedelijke Vraagstukken, Sociologie van de faculteit ESSB wil ik, Yvette Watamaleo, de ervaringen rondom de gemeenschap en de inzet van buurtbewoners van Bospolder-Tussendijken onderzoeken. Door middel van dit interview wil ik achter uw ideeën hierover komen.

Reden onderzoek

Ik wil onderzoeken hoe buurtbewoners denken over de wijk en de gemeenschap en tevens de bestaande mogelijkheden om zelf iets te organiseren om de buurt te verbeteren. Voelt u zich onderdeel van de wijk?

Uitvoering

Het gaat om een face-to-face interview. Hierbij zal ik u een paar vragen stellen over het onderwerp. Het interview zal een half uur tot maximaal een uur duren.

Verder wil ik uw leeftijd, geslacht, achtergrond, gezinsvorm weten en hoe lang u al in de buurt woont. U moet minstens 18 jaar zijn om mee te doen. Het gesprek wordt opgenomen, zodat het na het interview woord voor woord kan worden uitgewerkt.

Vertrouwelijkheid

Jouw privacy wordt zo goed mogelijk beschermd. Ik (Yvette Watamaleo), de masterscriptie begeleider (Thomas Swerts), de coördinator (Jennifer Holland) en de Erasmus Universiteit (in mindere mate) hebben toegang tot alle door u verstrekte gegevens. Al deze partijen brengen op geen enkele manier vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van u naar buiten waardoor u herkenbaar bent of informatie naar u te herleiden is. Alleen een commissie die controleert of het onderzoek integer is uitgevoerd kan de originele data inzien. U heeft het recht op inzien/opvragen van de persoonsgegevens, deze kunnen wel niet worden opgestuurd.

In het onderzoek wordt u aangeduid met een verzonden naam (pseudoniem). Ook worden de gegevens op een beveiligde locatie opgeslagen tot maximaal de ontvangst van het masterdiploma (begin september). De gegevens worden enkel gebruikt voor dit onderzoek.

Vrijwilligheid

Jouw deelname is vrijwillig en als u bepaalde vragen niet wilt beantwoorden mag dit. Dus tijdens het onderzoek mag u ook op ieder moment afzien van deelname. Als u tijdens het onderzoek besluit om te stoppen, zullen de gegevens die u tot dat moment al heeft verstrekt in het onderzoek gebruikt worden. Als u wilt stoppen, geef dit aan mij aan (Yvette). Mijn email: 334141yw@student.eur.nl.

Indien u specifieke vragen heeft over hoe er met persoonsgegevens wordt omgegaan kunt u deze stellen aan de functionaris gegevensbescherming van de universiteit (fg@eur.nl). U kunt daarnaast

een klacht indienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Daarnaast is de functionaris voor gegevensbescherming van de EUR te bereiken via privacy@eur.nl.

Door dit toestemmingsformulier te ondertekenen ga ik akkoord met wat op dit informatieblad staat, ook ga ik akkoord met het volgende:

- Ik ben voldoende geïnformeerd over het onderzoek. Ik heb de informatie gelezen en de mogelijk gehad voor het stellen van vragen. Deze vragen zijn voldoende beantwoord.
- Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek. Hierbij ben ik mij bewust dat ik op ieder moment, zonder opgaaft van redenen, mag afzien van deelname aan het onderzoek.
- Ik geef toestemming de verzamelde gegevens uit het interview te verwerken zoals in het informatieblad is uitgelegd.
- Ik geef toestemming om tijdens het interview opnames (geluid) te maken en mijn antwoorden uit te werken in een transcript.
- Ik geef toestemming de gegevens te laten gebruiken in de masterscriptie zonder dat de lezers weten van wie deze afkomstig zijn, omdat een verzonnen naam wordt gebruikt.
- Ik geef toestemming de gegevens te bewaren voor de duur van het onderzoek (begin sept)

Naam deelnemer:

Naam onderzoeker:

Handtekening:

Handtekening:

Datum:

Datum:

CHECKLIST ETHICAL AND PRIVACY ASPECTS OF RESEARCH

INSTRUCTION

This checklist should be completed for every research study that is conducted at the Department of Public Administration and Sociology (DPAS). This checklist should be completed *before* commencing with data collection or approaching participants. Students can complete this checklist with help of their supervisor.

This checklist is a mandatory part of the empirical master's thesis and has to be uploaded along with the research proposal.

The guideline for ethical aspects of research of the Dutch Sociological Association (NSV) can be found on their website (http://www.nsv-sociologie.nl/?page_id=17). If you have doubts about ethical or privacy aspects of your research study, discuss and resolve the matter with your EUR supervisor. If needed and if advised to do so by your supervisor, you can also consult Dr. Jennifer A. Holland, coordinator of the Sociology Master's Thesis program.

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title: Buurtinitiatief Veerkrachthuis en de vorming van een sterk BoTu: Een Participatief Actie-Onderzoek (PAR) naar de inzet van interventies ter versterking van het gemeenschapsgevoel in Bospolder-Tussendijken

Name, email of student: Yvette Watamaleo, 334141@student.eur.nl

Name, email of supervisor: Thomas Swerts, swerts@essb.eur.nl

Start date and duration: 9-12-2020 (kick-off meeting), 10-2-2021 meeting 1; 22 weken (inclusief uitloop herkansing)

Is the research study conducted within DPAS **YES - NO**

If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted?

(e.g. internship organization)

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. Does your research involve human participants. **YES - NO**

If 'NO': skip to part V.

- If 'YES': does the study involve medical or physical research? **YES -NO**

Research that falls under the Medical Research Involving Human Subjects Act ([WMO](#)) must first be submitted to [an accredited medical research ethics committee](#) or the Central Committee on Research Involving Human Subjects ([CCMO](#)).

2. Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants. **YES -NO**

If 'YES': skip to part IV.

3. Research involving completely anonymous data files (secondary data that has been anonymized by someone else). **YES - NO**

If 'YES': skip to part IV.

PART III: PARTICIPANTS

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them? YES -**NO**
2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study? YES -**NO**
3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants? YES -**NO**
4. Will the study involve actively deceiving the participants? YES -**NO**
Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).
5. Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants? YES -**NO**
6. Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)? **YES** - NO
7. Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent? YES - **NO**
8. Is the health and/or safety of participants at risk during the study? YES -**NO**
9. Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured? YES -**NO**
10. Are there any other possible ethical issues with regard to this study? YES -**NO**

If you have answered 'YES' to any of the previous questions, please indicate below why this issue is unavoidable in this study.

Voor de dataverzameling worden gezinnen als doelgroep gebruikt, echter wordt voor de dataverzameling gericht op volwassenen, het kan voorkomen dat kinderen aanwezig zijn tijdens een observatie/activiteit maar deze zullen geen actieve rol hebben tijdens de dataverzameling denkend aan interviews etc. Om onderzoek te doen naar gevoelens van gemeenschap/wijkbetrokkenheid in de community en gevolgen hiervan voor de personen zelf kunnen zaken als welzijn en zelfredzaamheid naar voren komen. Echter gaat het hierbij niet om fysieke gezondheid maar meer persoonlijke gevoelens/gedachtes over de dimensies in de buurt. Indien zaken als fysieke gezondheid als stress, druk etc. naar voren komen zal hier niet verder op worden ingegaan. Ook gaat het om kwetsbare gezinnen, dus dit is iets waar rekening mee wordt gehouden door goede uitleg van te voren, informed consents en mogelijkheid om te stoppen met deelname.

What safeguards are taken to relieve possible adverse consequences of these issues (e.g., informing participants about the study afterwards, extra safety regulations, etc.).

Veiligheidsvoorschriften voor data, updaten systeem/programma's/recordingapps. Gebruik van sterke wachtwoorden, regelmatige versleutelde reservekopies. Versleuteling van opslagplaatsen. Gebruik van EUR Document Vault & Surffilesender. Lezen en ondertekenen van informed consent van deelnemers. Voor deelname kinderen wordt toestemming gevraagd aan de ouders vooraf. Gegevens worden niet doorgespeeld naar derde partijen. Namen zullen worden geanonimiseerd. De scriptie zal ook achteraf worden opgestuurd naar het team Krachtige Gezinnen. Tevens zal gedurende het proces steeds overleg plaatsvinden over PAR en actie. Het is een gezamenlijk project met veel interactie waarbij bij ongenoegen zal worden geluisterd en aangepast.

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be.

Nee

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?

De dataverzameling zal plaatsvinden in de buurt Bospolder-Tussendijken. Activiteiten zullen vanwege Covid zoveel mogelijk buiten plaatsen vinden in groepen, denkend aan parken.

Note: indicate for separate data sources.

What is the (anticipated) size of your sample?

10 gezinnen (bestaande uit vooral vrouwen en eventueel kinderen)

Note: indicate for separate data sources.

What is the size of the population from which you will sample?

14.500 (bewoners wijk)

Note: indicate for separate data sources.

Continue to part V.

Part V: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

Data zoals interviews zullen worden opgenomen met geluidsrecordapp, dit wordt hierna overgezet in de EUR Cloud (Document Vault). Overige data van activiteiten zullen ook hierin worden opgeslagen in verschillende mappen.

Note: indicate for separate data sources, for instance for paper-and pencil test data, and for digital data files.

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

Ik zelf, Yvette Watamaleo

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

Om de drie dagen

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

Door middel van een sleutel/code. De gegevens worden versleuteld. Namen van deelnemers worden niet gebruikt in de Master scriptie maar geanonimiseerd.

Note: It is advisable to keep directly identifying personal details separated from the rest of the data. Personal details are then replaced by a key/ code. Only the code is part of the database with data and the list of respondents/research subjects is kept separate.

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student:

Name (EUR) supervisor: Thomas Swerts

Date: 15/03/2021

Date: 10/03/2021